

הרב משה ארלר

מה בין המפורש לנלמד

ז"ל הרמב"ם הל' אישות פ"א ה"ב: וליקוחין אלו מ"ע של התורה הם, ובאחד משלושה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה. בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים עכ"ל. וקשה הוא היאך כתב דהכסף מדברי סופרים, שהרי למדו קידושי כסף קיחה קיחה משדה עפרון (לתוס' בקידושין ד"ג ע"ב, ולרש"י בד"ב ע"א וד"ג ע"ב עיקר הלימוד מויצאה חינם אין כסף) וכל דבר הנלמד ב"יג מידות הוי דבר תורה (לישנא דכס"מ, אך כל נושאי הכלים שואלים כן). ובתירוץ הרמב"ם מסבירים דהרמב"ן שדחה בשתי ידיים דברי הרמב"ם הבינם כפשטם. אבל אפשר לומר (רשב"ץ, ומופיע בחרי"ף לרס"ג ח"א שורש ב', ד"ט ע"ב) דלדינא גם לרמב"ם אין שום חילוק בין המפורש בתורה לנלמד, אלא דמ"מ לענין שתמנה במספר תרי"ג אינו חשוב כמפורש בתורה. ועוד מסבירים המ"מ והכס"מ דלרמב"ם "אין הדברים הנדרשים בגזירה שוה או באחת מ"יג מידות נקראים דבר תורה אלא דברי סופרים" (לישנא דמ"מ), "ולדרך רבינו לא קשיא ולא מידי, דהא דבר הנלמד בג"ש דבר תורה ממש הוא וסוקלין על ידו ומביאין קרבן על שגגתו ככל דברים המפורשים בתורה. ולא קרי להו דרבנן אלא לומר שאלמלא שהם קבלוהו כן מסיני לא היינו מפרשים אותו כך" (כס"מ).

ומ"מ לפי כולם אין הבדל בין דבר המפורש בתורה לבין הנלמד ממנה באחד מ"יג מידות אלא לשוני בלבד: קריאתו דברי תורה או דברי סופרים. ברצוני להראות במאמר זה שישנם הבדלים עמוקים יותר בין המפורש בתורה לנלמד ב"יג מידות.

בי"ד ממרא

ז"ל הגמרא בהוריות ד"ד ע"א: אמר רבי יהודה אמר שמואל אין ב"יג חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו (פרש"י וז"ל דלא הוי הוראה מעליא עד שיורו להתיר בדבר שאין הצדוקין מודין שהוא אסור, שהורו להתיר בדבר איסור שאין כתוב בתורה בהדיא), אבל בדבר שהצדוקין מודין בו - פטורין, מאי טעמא? זיל קרי בי רב הוא (פרש"י דכיון שאפשר לו ללמוד ולידע לא הוי שוגג מעליא, וקרוב למזיד הוא עכ"ל) עכ"ל. וכן פוסק הרמב"ם להלכה, הל' שגגות פי"ד ה"ב וז"ל לעולם אין ב"יג חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת בדברים שאינן מפורשין בתורה ומבוארים וכו', כיצד? שגגו והורו שמותר להשתחוות לע"ז או שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת או שמותר לבא על שומרת יום כנגד יום, הרי אלו כמי שאמרו אין שבת בתורה או אין ע"ז בתורה או אין נידה בתורה שעקרו כל הגוף, ואין זו וכיו"ב שגגת הוראה אלא שכחה, לפיכך פטורין מן הקרבן וכו'. אבל אם טעו והורו ואמרו המוציא מרשות לרשות הוא דחייב שנאמר אל יצא איש ממקומו, אבל הזורק או המושיט מותר או שעקרו אב מאבות

המלאכות והורו שאינה מלאכה הרי אלו חייבין וכו' עכ"ל. נמצא מפורש הבדל להלכה בין המפורש לנלמד לגבי בי"ד ממרא. אך באחרונים הבדלים עמוקים יותר.

שיטת ה"ט"ז בדבר שפירשה התורה להיתר

ז"ל השו"ע ביו"ד קי"ז: כל דבר שאסור מן התורה אע"פ שמוותר בהנאה, אם הוא דבר מיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה עכ"ל. ובט"ז סק"א וז"ל בב"י בשם הרשב"א הטעם גזירה שמא יבואו לאכול מהם. יצאו חמור וגמל שאדם מגדלן למלאכה. ותמהתי שהרי בפסחים דכ"ג איתא שהוא איסור דאורייתא וכו'. ונראה שהרשב"א כתב גזירה וכו' מדחזינן היתרא משום לכם (שלכם יהא) ואיסורא משום יהיו (בהוויתן יהו), הרי הדבר מסור לחכמים שהם יבחרו מה יהיה אסור ומה יהיה מותר וכו'. שוב ראיתי בתרומת הדשן סימן ר' שכתב בשם גליון התוס' דהך דרשא הוה אסמכתא וכו'. אלא דקשיא לי ממש"כ התוס' בסוכה דלי"ט ד"ה וליתב וז"ל ואפשר הקונה מחבירו כדי להרויח ולמכור ביוקר דהיינו נמי סחורה, ובפ"ד דשביעית תנן שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבלות וטריפות וכו', לא משכחת שיהיו כולן שוין לענין סחורה אלא בכה"ג דבהדיא שרי רחמנא למכור, כדכתיב או מכור לנכרי עכ"ל. ואם איתא דאיסור סחורה בדברים טמאים אינו אלא מדרבנן - מאי מוכיחים התוס' מנבלות וטריפות מן הפסוק דמכור לנכרי? דהתם ודאי מותר מן התורה אלא דרבנן אסרוה, ומתני' קאמר דמדרבנן הם שוים. ונראה לתרץ דאין כח ביד חכמים לאסור דבר שפירשה בו התורה בפירוש להיתר, דאין כח ביד חכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש מן התורה. משא"כ במקום שיש היתר מפורש מן התורה וכו'. ולפי הנחה שזכרתי אתי שפיר טפי, דכאן נתכוון שאף להחמיר אין להם כח במקום שהם עוברים על דברי תורה. ע"כ מוכיחים התוס' שפיר מדמצינו היתר בתורה ודאי חכמים לא אסרוהו כלל למכירה, אלא ע"כ דגם מדרבנן מותר וכו' עכ"ל ה"ט"ז.

כה"ג כותב ה"ט"ז באו"ח תקפ"ח, שו"ע סעיף ה': יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר עכ"ל. ובט"ז סק"ה וז"ל אין תוקעין בשופר משום שמא יטלנו בידו לילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד"א ברה"ר. והקשה המזרחי ביו"ט נמי נגזור שמא יתקן כלי שיר! וכו'. ועוד נ"ל לתרץ דאין להם לגזור ולעקור לגמרי ד"ת שציוותה לתקוע ביום זה. בשלמא בשבת לא מתעקר לגמרי כיון שבלא שבת תוקעין ביו"ט. ונראה שזהו בכלל מה שעשו סייג לתורה - ולא לעבור על ד"ת, דזהו לעבור על ד"ת לעקרו לגמרי. ומהאי טעמא נחא עוד מש"כ הב"י בשם הר"ן מאי שנא מילה דדחיה שבת ולא גזרינן שמא יעביר התינוק ד"א ברה"ר. ותירץ לחלק בין זה לזה בדוחק. ולפי מש"כ ניחא, דהתורה ריבתה בפירוש וביום השמיני - אפילו בשבת, לא רצו לעקור ד"ת בפירוש משום גזירה עכ"ל. וכן כותב ה"ט"ז בחו"מ בסוף סימן ב'.

ע"פ דברי ה"ט"ז יש לנו הבדל גדול בין המפורש לנלמד, דכח חכמים לאסור ישנו דוקא בנלמד מי"ג מידות, אבל במפורש להיתר אין לחכמים כח לאסור, דזהו גופא עוקר דברי תורה.

אין דברי ה"ט"ז מקובלים על כל הפוסקים, דבחוות יאיר תשובה קמ"ב (בתחילתו) וז"ל והא ודאי ליתא, אפילו מה שהוא לדעת קצת מצוה מן התורה, מצינו לחכמים שאסרו משום גזירה והוא לנכרי תשיך. שחז"ל אסרוהו שמא ילמד ממעשיהם עכ"ל. ובשו"ת החת"ס יו"ד תשובות ע"ג, ק"ח מחזק ידי

הט"ז, ובתשובה ק"ט מתרץ קושית החווי"ז וז"ל אמנם חז"ל לא מטעם זה אסרוהו אלא עשו אותו תוספת וגדר ללא דלא תלמד לעשות כתועבות הגויים ההם וכי' ובה לא נקרא לעבור על ד"ת. וגם ד"ת מתקיימן עכ"פ היכא דליכא למיחש למשוך אחריהם כגון בת"ח ובכדי חייו וכי'. תו היה נ"ל ליישב קושית החוות יאיר על הט"ז ולומר דאין הדמיון מריבית עולה יפה, דלא צייתה לנו התורה להלוות לעכו"ם כדי ליקח ממנו ריבית, אלא שאם נלווה אותו ניקח ממנו ריבית ולא נלווה לו בחינם וכי'. אבל אם נרחיק עצמינו מלהלוות לו כלום לא בשכר ולא בחינם, מזה לא דיברה תורה, ובאו חז"ל לאסור ההלוואה לו.

ובהשמטות כתב הגאון חווי"ז דף רס"א, שקשה לו על הט"ז ממש"כ כרם רבעי אע"ג דקרא נוהג בכל הנטיעות, וכן אמרו מעשר דגן תירוש ויצהר מן התורה, ובקרא משמע תבואת זרעך - כל הזרעים בכלל זה טפי מאילנות גפן וזית. ודבריו תמוהים מאד, וכי יכחיש הט"ז שחז"ל גורעין ומוסיפין ודורשין ומוציאין קרא ממשמעותיה כפי הקבלה שבידם. ועדותם נאמנה לנו מאוד לומר כך היתה כונת נותן התורה ית"ש. ולא דיבר הט"ז אלא במה שחכמים מודים שלא לכך נתכוון הפסוק אלא שהם מחדשים גדר זה. בזה התנה הט"ז שלא יהיה לעבור על ד"ת במש"כ במפורש להיתר וכי' וזה פשוט מאוד עכ"ל.

ועפ"ז יש לתרץ ג"כ קושית הפת"ש ביו"ד קי"ז סק"ג על הט"ז מהתוס' בחולין, דאיתא בגמרא שם (די"א ע"ב - די"ב ע"א): רב אשי אמר אתיא (רוב) משחיטה עצמה, דאמר רחמנא שחוט ואכול. וליחוש שמא במקום נקב קא שחית: אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא וכי'. ודילמא היכא דאפשר - אפשר, היכא דלא אפשר (לעמוד על בירור הדבר) לא אפשר, דאי לא תימא הכי, לרי"מ דחייש למיעוטא הכי נמי דלא אכיל בישראל? וכי תימא הכא נמי - פסח וקדשים מאי איכא למימר? אלא היכא דאפשר - אפשר, היכא דלא אפשר - לא אפשר עכ"ל הגמרא. ובתוס' שם ד"ה פסח וקדשים וז"ל: מבשר תאווה לא פריך משום דנראה דמדאורייתא לא חייש ר"מ למיעוטא, אלא מדרבנן. ולהכי פריך הכי נמי שמחמיר שלא לאכול בשר כלל, ואפילו מחמיר בשאר בשר, פסח וקדשים אין יכול להחמיר וכי' עכ"ל. והרי כאן בשר תאווה מפורש בפסוק להיתר ובכ"ז ה"א שיאסור ר"מ מדרבנן. ועי"פ דברי החת"ס יתורץ בשופי, דאין הפסוק מחייב לאכול בשר תאווה אלא מתירו לאכילה, ויכולים חז"ל לאסור לאכול ואין זה מנוגד לפסוק, שלא דיברה תורה אם נרחיק עצמינו מלאכול בשר כלל.

ועוד מוסיף החת"ס שם וז"ל והנה לפענ"ד נעלמו מהראשונים דברי ר"ת בתוס' בב"מ דס"ד ע"ב ד"ה ולא ישכור, שכתב: ולפירוש ר"ת צ"ל דה"פ - ריבית גמורה מדרבנן, ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו שם חכמים להעמיד דבריהם עכ"ל הרי כדברי הט"ז עכ"ל.

ועוד מוכיח גליון המהרש"א ביו"ד מהכס"מ פ"ג ממלכים ה"ז, דאמרו חז"ל בסנהדרין די"ט לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דנים אותם, שנאמר דינו לבוקר משפט. והקשה הכס"מ - הא גם מלכי ישראל מדאורייתא דנין, אלא משום מעשה דינאי גזרו! ותירץ דה"פ - משום שבמלכות בית דוד הזכיר הכתוב בפירוש, על כן לא גזרו בו שלא לחלוק על דברי הכתוב. וכן מוכח מהר"ן בפסחים ריש פרק מקום שנהגו, דיום הקרבה אסור רק מדרבנן במלאכה, ותקשי - מאי מקשה בירושלמי - קרבן תמיד יאסור במלאכה, ומשני התורה הוציאתו מן הכלל דכתיב ואספת דגנך. וצ"ל דהכי מתרץ - דכתיב בפירוש להתיר. (ועיין עוד בברכי יוסף או"ח תקפ"ח, נודבי"ת יו"ד ס"ב הנוקטים כט"ז וחת"ס, אך רבו החולקים בהם החוות יאיר שזכרנו, הריטב"א לב"מ דכ"ה ע"א, הפת"ש הנ"ל, הפרי"ח יו"ד קי"ז ועוד. ועי' בשדי חמד כרך ג' עמ' 137 ואילך).

א"כ מצינו לחת"ס ט"ז ור"ת דיש הבדל הלכתי בין המפורש להיתרא מהתורה שאין לחז"ל כח לאוסרו, לדבר הנלמד באחת מיי"ג מידות שלחז"ל יש כח לגזור עליו ולאוסרו.

בל תשחית

ז"ל הרמב"ם בהל' מלכים פ"ו ה"ח: אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שיבשו, שנאמר לא תשחית את עצה, וכל הקוצץ לוקה. ולא במצור בלבד אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה עכ"ל. ובה"י: ולא אילנות בלבד אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים והורס בנין וסותם מעין ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר בלא תשחית ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם עכ"ל. ומשמע דרק אילנות המפורשים בתורה הוי איסור השחתתם מדאורייתא, ושאר דברים הוי איסורם מדרבנן. וכן מפורש בתורת חיים עמ"ס ע"ז ד"א, ועי' משנה למלך במקום, וכן כותב הנודבי"ת יו"ד תשובה י' דלצוד חיות להנאתו לתוס' הוי איסור דאורייתא דבל תשחית (ולא רק בעצים, ע"ז ד"א ע"א תוס' ד"ה עוקרין, וב"מ ד"ל"ב ע"ב ד"ה ומדברי שניהם. ואע"פ שחולקים לענין צער בע"ח אי חמור מבל תשחית מסכימים שניהם דיש איסור בל תשחית מדאורייתא גם בחיות) ולרמב"ם רק מדרבנן, דלא הוי עצים המפורשים בתורה.

ואולם במנחת חינוך תקכ"ט מחדש וז"ל והנה על אילן מאכל לוקה ועל שאר דברים אין לוקין. ונראה דעל הלאו עוברים, רק שאין לוקין כיון שאינו מפורש בקרא רק אילן מאכל. וכן נראה מדברי הרמב"ם עכ"ל. ועי' בשדי חמד כ"א עמ' 434 ואילך, דכן נוקט בשיטת הרמב"ם, ומוכיח כך מהכס"מ שם ומלשון הרמב"ם בספר המצות שכתב דלוקה. (עי' מהר"ץ חיות לבי"ק דצ"א ע"ב דג"כ הוקשה לו הסתירה בין לשון הרמב"ם בספר המצות (לוקין) ללשונו בהל' מלכים (מכת מרדות) ותירץ דלוקין דספר המצות הוי מדרבנן).

ומי"מ לפי המנ"יח והשדי חמד למדנו יסוד גדול ועצום - דהמפורש לוקין עליו, אך הנלמד מהפסוק - אין לוקין עליו למרות שעוברים על איסור הלאו. כאן יש לנו לסייג את דברינו דדבר הנלמד מיי"ג מידות ממש ודאי לוקין עליו, וכאן לא באנו אלא להראות ההבדל בין המפורש בתורה לשאינו מפורש.

חצי שיעור בדבר שנזכר שיעורו מפורש בתורה

בשו"ת החוות יאיר ט"ו (באמצעו) דן מאי טעמא לא אסרינן ללכת פחות מתחום שבת, וכן למה שרי להוציא פחות מדי' אמות הרי חצי שיעור אסור מן התורה. וז"ל שם: הנראה לי בזה שאין לאסור חצי שיעור בדבר הנזכר שיעורו בתורה בפירוש, כגון טלטול ד' אמות דילפינן משבו איש תחתיו - כתחתיו (עירובין דנ"א ע"א, דמ"ח ע"א) או אלפים אמה ממגרשי הערים או ג' פרסאות מאל יצא איש דמחנה ישראל, דאם התורה התירה בהדיא לא מצינו שחז"ל יאסרוהו מפני חצי שיעור וכו', ויש לנו ראייה נכונה מדברי הט"ז ביו"ד קי"ז.

וכן אין ענין חצי שיעור בדבר שאין לו עיקר בתורה כלל בלאו, כגון כל שיעורי טומאת אוכלין ומשקין, ומת ונבלה ושרץ וכיו"ב דאסמכינהו בקרא (סוכה ד"ה ע"א) דארץ חיטה. דאין דבריהם בענין איסור, רק כך אמרו ע"פ אסמכתא וקבלו הל"מ ולפחות ודאי - לא וכו'. וכי קאמרינן דחצי שיעור אסור

מדברנן לכו"ע ולרבי יוחנן גם מדאורייתא ויליף לה מקרא דכל חלב, היינו בדברים שעיקרן איסורין מדאורייתא, רק דרבנן קבעו בהם שיעורא למלקות או לקרבן אע"פ דאסמכוהו אקרא עכ"ל. ולפי דברינו למדנו דהמפורש שיעורו או הללי"מ אין חצי שיעור אסור כלל, ורק אלו שיעורין שאינם נלמדים מהתורה אלא מדרבנן - בהם ח"ש אסור.

ומי"מ דברי החו"י מוקשים מאוד מראשונים רבים. ז"ל הגמרא בשבת דע"ד ע"א: אמר רב חסדא בורר ואוכל פחות מכשיעור, בורר ומניח פחות מכשיעור, וכשיעור לא יברור, ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב יוסף וכי מותר לאפות פחות מכשיעור? עכ"ל. ופרש"י שם וז"ל נהי דחיוב חטאת ליכא, איסורא מיהא איכא דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה עכ"ל. ואע"פ ששיעורי בורר ואופה כלל לא נזכרו בתורה מ"מ הוי ח"ש שאסור מן התורה. ובמעביר פחות פחות מדי' אמות ליכא אלא איסורא דרבנן לא משום ששיעורו מפורש בתורה, אלא דליכא שום עקירת חפץ ממקומו (ריטב"א שם). וכי"כ המשנה למלך הלי שבת תחילת פי"ח וז"ל וכל השיעורין שנאמרו במסכת שבת לגבי ט"ל מלאכות הוא דוקא לחיוב חטאת, אבל איסור מן התורה איכא אף בפחות מכשיעור דקי"ל ח"ש אסור מן התורה וכו'. ובתשובת החכם צבי פ"ו הביא דברי התוס' ביומא בסוגיה דחצי שיעור (דע"ד ע"א) שכתבו דאצטריך רבי יוחנן לטעמא דחזו לאצטרופי אע"ג דאית לן ריבויא דכל חלב, וסיים וז"ל ולפי"ז בכל שאר איסורי תורה כגון התולש שער אחד בנייר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור אין בו איסור תורה כלל, דטעמא דחזו לאצטרופי בלחוד לא מהני ע"כ. ולא זכר דברי רש"י והגהת אשר"י הנזכרים עכ"ל. וכמו"כ ע' מהר"ץ חיות עמ"ס שבת דע"ד ע"א.

ובחידושי החת"ס לשבת שם ד"ה וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, מביא דחית המשנה למלך לחכם צבי וז"ל ויש לחלק באופן אחר, דוקא שיעורי הלכה למשה מסיני הרמוזים בקרא - ארץ חיטה ושעורה, ומהם תאנה שהיא כגורגרת להוצאת שבת וכולהו איתנהו בכלל איסור דחצי שיעור מכל חלב, משא"כ אינך שמסרן לחכמים כגון גזיזת ב' שערות י"ל חצי שיעור מותר לגמרי וכו' עכ"ל. והנה לחת"ס מפורש דהשיעור המפורש בתורה בפסוק או באסמכתא - ח"ש אסור בו מן התורה, אבל בנמסר לחכמים ח"ש מותר מן התורה - היפך החוות יאיר דהמפורש בתורה או באסמכתא ח"ש מותר בו, ולא אסרו חצי שיעור אלא באותם ששיעורם נקבו עפ"י חז"ל. ומי"מ לפי שניהם יש לנו הבדל בין המפורש בתורה לבין שאינו מפורש.

מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין

ז"ל הגמרא בביצה ד"ל ע"א: א"ל רבא בר רב חנין לאביי תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. והאידנא דקא חזינן דעבדן הכי ולא אמרינן להו ולא מידי? א"ל ולטעמך הא דאמר רבא לא ליתבי איניש אפומא דלחיא דלמא מגנדר ליה חפץ ואתי לאותוי ד"א ברה"ר, והא הני נשי דשקלן חצבייהו ואזלן ויתבן אפומה דמבואה ולא אמרינן להו ולא מידי? אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, הכא נמי הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. וה"מ בדרבנן אבל בדאורייתא לא. ולא היא לא שנא בדאורייתא לא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי דהא תוספת יוה"כ דאורייתא הוא ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי עכ"ל. ובשטי"מ וז"ל ואע"ג דהתם בשבת (דקמ"ח ע"ב) אסיקנא דוקא בדרבנן כאוקמתא קמייתא דהכא, איכא למימר דפליגין אוקמתא אהדדי וקי"ל דההיא דהתם לחומרא. ויש מפרשים (בעל העיטור) דלא פליגין, דהא דאמרינן הכא דאפילו בדאורייתא

לא מחינן, לאו דאורייתא ממש, אלא כל דאתי מדרשא כיון דאיסורה קיל כגון תוספת דליכא אלא עשה, קרי ליה דרבנן כלומר כעין דרבנן והוא הנכון עכ"ל. דברי בעל העיטור מופיעים בכל הראשונים במקום (רא"ש, ר"ן, רשב"א מאירי, ועוד. ועי' שו"ת התשב"ץ ח"ב מ"ז שפוסקו להלכה). ומקשה הצ"ח במקום הכיצד יש הבדל בין המפורש בתורה לנלמד ממנה בדרשא. עיי"ש ברשב"א המביא דברי בעל העיטור ומוסיף וז"ל דעד כאן לא אמרו אלא במה שאינו מבואר מן התורה אלא אתי מדרשא כי הכא, דדרשינן תוספת וכו' והא לא משמע להו לאינשי וקיל להו, ושוגגין ולא מזידין עכ"ל. משמע דהמפורש בתורה הוי העובר מזיד, והלמד מדרשא שוגג. והנה מעבר לעצם קושי הסברה ברשב"א (רוב ההלכות בחיי היום יום לא כתובות במפורש בתורה, גם חיובי ואיסור התורה עצמן), סברת בעל העיטור המופיעה בשט"מ מחלקת בין מפורש לנלמד מצד "דאיסורו קיל", והנה שוב מוכח הבדל בין המפורש לנלמד למרות דשניהם מדאורייתא.

שיעור המפורש בתורה מול שיעור הנלמד הל"מ

כותב הרמב"ם בהל' שקלים פ"א ה"ב - ד וז"ל מנין הכסף האמור בתורה באונס ובמפתה ובמוציא שם רע והורג עבד הוא שקל הנאמר בכל מקום ומשקלו 320 שעורה. וכבר הוסיפו חכמים עליו ועשו משקלו כמשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני. וכמה הוא משקל הסלע? 384 שעורה בינונית וכו'. ומעה היא הנקראת בימי משה רבינו גרה וכו' נמצא משקל המעה והיא הגרה 16 שעורות וכו' ומשקל הפרוטה חצי שעורה וכו' עכ"ל. ובצפנת פענח במקום וז"ל עי' תוס' קידושין ד"א ע"ב דלא הוה (גרה) מטבע רק משקל (בסוף התוס' - ואומר ר"ת דגרה לא הוי מעה אלא משקל היה בימי משה שהיה שווה מעה, ושוב עשו ממנו מטבע וקראוהו מעה עכ"ל. ומשמע דמעה לא היתה בימי משה כרמב"ם, אלא דמעה כיום שווה משקלו לגרה דאז) וכו'. והנה נפ"מ כך, דהנה בקידושין ד"ב ע"א אמר שם סבר רב יוסף למימר פרוטה כל דהו עיי"ש ברש"י (וז"ל כל מה שהדורות משנים את המטבע, פעמים שפוחתין ופעמים שמוסיפים ממשקלם עכ"ל. ומשמע דמשקל המטבע נזיל הוא ונקבע ע"פ התקופה ואינו יציב וקבוע), ועי' ביומא ד"פ ע"א האוכל חלב בזה"ז צריך שיכתוב לו שיעור (שמא יבוא ב"ד אחר וירבה בשיעורין. ומשמע ששיעור אינו יציב וקבוע אלא נזיל, ויתכן שיתברר שעל כמות שאכל לא התחייב בקרבן והו"ל מביא חולין לעזרה) ועי' בירושלמי דפאה (ד"ב ע"א וז"ל שם: רבי יוחנן - כל השיעורין הלכה למשה מסיני. אמר מעה כסף - שתי כסף דבר תורה. רבי הושעיה אמר האוכל בזמן הזה צריך לרשום עליו את השיעור שמא יעמוד ב"ד אחר וישנה עליו את השיעורין, ויהיה יודע מאיזה שיעור עכ"ל. ובפני משה: אלמא דס"ל דכל השיעורין מדבריהן הן וביד ב"ד לשנותן כפי ראות עיניהם ולפי הזמן) דהוא מחלוקת בזה (אי שיעור קבוע או משתנה). והנה עיין בבכורות ד"ג ע"א דצריך קרא שלא יאמרו שיהיה המטבע לפי הזמן (דתניא עשרים גרה השקל, למדנו לשקל שהוא עשרים גרה, מנין שאם רצה להוסיף יוסיף? ת"ל יהיה. יכול יפחות? ת"ל הוא עכ"ל. משמע דללא גה"כ מטבע הוי נזיל) וכו'.

אך באמת כך דזה ר"ל המחלוקת דירושלמי דפאה הנ"ל, דאם למשל השיעור של זית אם כך נאמרה למשה, שיעורם הוה בכזית, אז יכולים אנו לשער בכל דור לפי אותו הזית שבאותו זמן. אבל אם נאמר כמו הך דיומא ד"פ ע"א דזה הוי רק אסמכתא רק שנמסר לנו מסיני שיעור, ואנחנו שיעורנו בכזית, אז צריך שיהיה כמו שהיה בזמן משה וכו'.

וכן הדין גבי מראות דמים באשה, ע' נידה ד"כ ע"ב, וכן הך מחלוקת דירושלמי דסוכה פ"ג גבי בירוק ככרתי אם ר"ל כצבע כרתי או כעשב הנקרא כרתי על שם שהוא ירוק וכו'. והנה נפ"מ דאם נאמר שהיה בימי משה מטבע הנקראת גרה, וכך נאמרה לו מסיני שצריך להיות השקל עשרים מטבעות, אז בלא קרא הוזה אזלינן כמו מטבע שבאותו הדור וכס"ד דרבי יוחנן. אבל אם נאמר בזה רק שיעור כמשי"כ התוס' (ר"ת בקידושין - משקל ולא מטבע) אז צריך להיות כמו שהיה בימי משה וכו' עכ"ל הרוגזובר. ושוב למדנו חילוק בין המפורש בתורה לנלמד הל"מ או מאסמכתא, דאם המידה (משקל, צבע, שיעור) מפורש בתורה כי אז אפשר לשער כל מידה ע"פ זמנה ותקופתה, משא"כ אם אינה מפורשת בתורה צריך שיהיה כמו שהיה בתקופת משה.

דברי סיכום

נמצאנו למדים כי אע"פ שמפורש בתורה או נלמד מ"ג מידות או הלכה למשה מסיני נחשבים חיובי דאורייתא, מ"מ לאחרונים יש הבדל הלכתי ביניהם ולא רק לשוני: לענין ב"ד ממרא, שהמפורש אינו נחשב לממרא אלא בנלמד. בשיטת הט"ז, ר"ת וחת"ס שבמפורש להיתר אין כח לחכמים לגזור ולאסור, משא"כ בנלמד. בסברת המנחת חינוך דלוקין רק על לאו המפורש בתורה ולא על הנלמד ודומה לו אע"פ שאסור מד"ת. בשיטות החת"ס והחוות יאיר בענין הכלל של חצי שיעור שאסור מן התורה שיש הבדל בין המפורש לנלמד. שיטת בעל העיטור בענין מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין שנאמר דוקא בנלמד ולא במפורש. ובדברי הצפנת פענח דשיעורין ומידות וצבעים המפורשים בתורה משתנים לפי התקופה משא"כ בנלמדים.